

Sorsok a háború után ^[1]

Az MKP Hadifogoly Iroda tevékenysége

„Igazolom, hogy Kohn Károly VII. kerület Nefejeits utca 53. sz. alatti lakos legjobb tudomásom szerint sem nyilas sem más fasiszta párt tagja nem volt. [...] Alulírott felelősségem teljes tudatában igazolom, hogy Wieder Imre 1918. évben Kőszegpatyon született sárvári lakos 1941. évtől bevonulásáig nálam, mint kocsis volt alkalmazásban, mely idő alatt semmiféle nyilas vagy fasiszta pártnak tagja nem volt. ”

A Magyar Kommunista Párt (Magyar Dolgozók Pártja) Hadifogoly Irodáját 1945 novemberében hozták létre. A MKP és az MDP iratainak tanúsága szerint az Iroda fennállása alatt folyamatosan foglalkozott a szovjetunióbeli táborokban őrzött magyar hadifoglyok felkutatásával, és a hazatérők megsegítésével kapcsolatos különböző feladatok ellátásával.

1945 végén, az Iroda megalakulásának idején, a magyar hadifoglyok itthon maradt hozzátartozói számára a legsúlyosabb gondot a bizonytalanság jelentette, nem tudhatták, hogy hozzátartozójuk, akiről semmiféle hír nem jutott el hozzájuk, fogságban van-e, vagy elesett, betegségben elpusztult valahol a Szovjetunióban.

A Magyarországon 1945 elején-közepén újjászerveződő pártok mindegyike kiemelt figyelmet igyekezett fordítani a hadifogoly-kérdésre, a hadifoglyok hazatérésének ügye a mezőgazdasági és ipari termelés beindításához, a szolgáltatások és az államigazgatás működésbe hozásához elsőrendű fontosságú volt.

A ország fokozatos felszabadulásával egyidőben újból megalakult Magyar Kommunista Párt vezetőinek köre kommunisták két csoportjából tevődött össze: a Magyarországon a háborút illegálisan átvészelt kommunisták (Rajk László, Kádár János, Horváth Márton, Apró Antal, Kállai Gyula) csoportjából, és a Szovjetunióból hazaérkezett, a két világháború közötti időszakban ott élt kommunistákból (Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály, Révai József, Nagy Imre, Vas Zoltán), akiket a Szovjetunió Kommunista Pártja Magyarországra küldött a párt újjászervezésére. Az MKP 1945-ben programjában olyan feladatokat határozott meg, amelyeknek célja a párt magyarországi népszerűsítése, társadalmi-politikai befolyásának növelése és hosszabb távon a párt számára a politikai hatalom megszerzése volt. E célok elérése a háború befejezését követően elérhető közelségbe került, tekintve, hogy a megszálló szovjet hadsereg politikai és katonai vezetése sokféle módon támogatta a MKP tevékenységét, ill. adminisztratív intézkedésekkel is korlátozta a „reakciónak” tartott polgári pártokat és vezetőiket.

[Képgaléria megtekintése](#) ^[2]

A Magyar Kommunista Párt Szovjetunióból hazaérkezett csoportjának több tagja a háború idején részt vett a szovjetunióbeli hadifogoly-táborokban szervezett antifasiszta iskolák munkájában azok vezetőiként és előadóiként. Az antifasiszta iskolák tananyagát a hadifoglyok nemzetiségének és származási helyének megfelelően állították össze, az előadásokat a Szovjetunióban élő, hasonló származású, tehát a foglyok anyanyelvén beszélő kommunisták tartották. Az antifasiszta iskolák tanfolyamain résztvevő hadifoglyok közül azokat, akiket a tanfolyamok vezetői arra a legalkalmasabbnak ítélték, elküldték a többi, magyarokat is őrző hadifoglytáborba, hogy antifasiszta oktatást szervezzenek, az arra legalkalmasabbnak mutatkozókat pedig felhasználták a magyar nyelvű propagandamunkában (rólapok megszövegezése, Szovjetunióból sugárzott magyar nyelvű rádióadások).

1944 végétől új feladat is hárult az antifasiszta iskolák vezetőire és előadóira: ők tettek javaslatokat azokra a hazaindítandó hadifoglyokra, akik a Magyar Kommunista Párt számára a politikai vezető szerep megszerzése szempontjából (antifasiszta elkötelezettség, baloldali beállítottság, szovjetbarátság, vagy egészen egyszerűen valamilyen szakirányú képzettség) [popup title="felhasználhatónak ítélték" format="Default click" activate="click" close text="Rosszszikj Goszudarsztvennoj Arhiv Szovremennoj Politiceszkjoj Isztorij (A továbbiakban: RGASZPI) f. 17. op. 128. je. h. 119. 12. l. „Mellékelem [...] Sziklai Sándorék kérelmének Örkény István hadifogoly kiszabadítására és hazaküldése érdekében. Különösen Örkény Istvánra fektetünk nagy súlyt, mert komoly hiányunk van használható zsumnalisztákban.” RGASZPI f. 17. op. 128. je. h. 233. 1. lap Örkényt „személyvonattal útnak indítottuk a hazájába” (ford.: S. K. A.)]

A hadifoglytáborokban működő, magyarok számára szervezett antifasiszta iskolák tanárai a szovjetunióbeli magyar kommunista emigráció tagjai közül kerültek ki. Közéjük tartozott *Sziklai Sándor* (1895-1956) is, aki 1944-ben egy hadifoglytábor antifasiszta iskoláját vezette, 1945-ben tért haza Magyarországra, és az MKP apparátusának tagjaként az MKP Hadifogoly Irodájának vezetője lett.

Le kell szögeznünk, hogy az Iroda a hadifoglyok mielőbbi hazatérésének előmozdításában nem tudott segíteni a hozzátartozóknak vagy a hadifoglyoknak. A hadifoglyokra vonatkozó tárgyalások a magyar és a szovjet kormány között folytak, a hazatérésük időpontját a Szovjetunió gazdasági és politikai érdekei határozták meg, egy-egy hadifogly hazaindítására pedig kifejezetten a MKP valamely vezetőjének kérésére került sor. A Szovjetunió gazdasági érdekei azt kívánták meg, hogy az óriási háborús embervesztéseket a termelés újraindításában a hadifoglyok ingyen-munkaerejével pótolják. Ebben pedig egyáltalán nem voltak tekintettel semmilyen, a hadifoglyok jogállására vonatkozó egyezményre. Ezen túlmenően pedig elsősorban azt tartották elsőrendű fontosságúnak, hogy azok a hadifoglyok kerüljenek haza, akik a Szovjetunióban eltöltött idő alatt kommunistákká vagy legalábbis szovjetbaráttá váltak, és hazájukba visszatérve a helyi kommunista pártot fogják támogatni, ezért a táborok szovjet vezetősége erőteljesen megszurta a hazaindítandókat, és csak az ő nézőpontjukból megbízhatóknak volt esélyük a korábbi hazajutásra (pl. a volt munkaszolgálatosoknak). Az átnevelésre és szűrésre és a szovjetbarátok kiválogatására a hadifoglytáborokban működő antifasiszta iskolák adták többek között az egyik hatékony lehetőséget.

Mindazonáltal, a MKP Központi Hadifogoly Irodája által a hozzátartozóikat keresni szándékozók számára kiadott formanyomtatványok fejlécében a következő olvasható: „Tárgy: Hadifoglyok kiszabadítása - MKP Központi Hadifogoly Irodája”. Ez egyértelműen azt a képzetet kellette a hozzátartozóknak, hogy az MKP Központi Hadifogoly Irodájához benyújtott kitöltött kérdőívek révén jelentősen meg tudják könnyíteni a foglyok kiszabadulását és közelebb hozni hazatérésének időpontját.

A kérdőíveken minden kérdés magyarul és oroszul is olvasható, a különböző nyelvű szövegek javarészt megegyeznek. A kérdőívek első részében a hadifogly pontos azonosítását lehetővé tevő személyi adatokra vonatkozó kérdések szerepelnek és keresztnév, születési hely, év, hó, nap, lakhely, nemzetiség, állampolgárság, foglalkozás és munkahely, társadalmi helyzet). A kérdések egy másik csoportja a hadifogly pártállására, közelben való részvételével és társadalmi hovatartozásával (vagyonai helyzet, közéleti részvétel) kapcsolatos adatokat kér.

A következő nagy kérdéscsoport a háborúban való részvételre és a fogságba esés körülményei iránt érdeklődik (16. és 18. kérdés magyarul: „honnan és mikor vitték el?”). A 18. kérdés orosz nyelvű változata viszont teljesen másra vonatkozik: „Milyen táborban található most?” Ide, vagy a *Megjegyzés*-rovatba lehetett beírni a hadifogly tartózkodási helyét, a szovjet tábor számát vagy nevét, amennyiben a hozzátartozók tudták. A hadifoglyok rokonai a kitöltött formanyomtatványhoz a hadifogly feddhetetlen erkölcsait, demokratikus nézeteit bizonyító igazolásokat szereztek be a lakóhelyük Nemzeti Bizottságától és a helyi kommunista pártszervezettől, és ezeket is csatolták a formanyomtatványokhoz. **(Lásd ehhez a mellékelt fotókat!)**

A MKP Hadifogoly Irodája tevékenységére vonatkozó iratok között az első részletesebb jelentés 1946. májusában keletkezett, amelyből kitűnik, hogy legfőbb feladatuknak a következőket tekintették: az eltűntek felkutatása, a kapcsolat létrehozása a hozzátartozókkal, a hazatértek megsegítése. A Hadifogly Iroda segítségét igyekezett nyújtani a hadifoglyok hozzátartozóit és a hazatérőket érintő leggyakoribb problémák megoldásában. Az Irodához forduló kérelmezők által megadott részletes felvilágosítás alapján felkutaták, hogy az eltűnt hozzátartozó a Szovjetunió valamelyik hadifoglytáborában van-e. A hadifogly tartózkodási helyének megállapítása után megszervezték a hadifoglyok és hozzátartozói közötti levelezést.

A hazaérkezett hadifoglyoknak és hozzátartozóiknak az Iroda igyekezett sokrétű támogatást nyújtani. „Idáig hozzánk fordultak [...] 200 ezren kutatás végett. El is jártunk ezeknek az ügyében. Eredménnyel járt a kutatásunk 85 ezer esetben”, idáig elküldtünk leveleket itthoni hozzátartozóktól hadifoglyoknak 80 ezer lapot. „Ruhához juttattunk idáig 8 ezer hadifoglyot. Pénzbeli segélyben részesítettünk 2000 hadifoglyot. Földhöz juttattunk 500 hadifoglyot. Különböző ügyekben eljárunk hatóságoknál és egyebütt 800 hadifogly ügyében. Munkába állítottunk a szakszervezeteken keresztül 6000 hazatért hadifoglyot. Átmeneti szállást adtunk 8200 hadifoglynak. Kórházba, szanatóriumba utaltunk 500 hadifoglyot.”

Az újjászerveződött régi vagy újonnan alakult pártok a majdani választások kimenetele szempontjából a hadifoglyok ügyét nagy jelentőségűnek ítélték, mert tudták, amelyek párt a választók számára is nyilvánvalóan a legtöbbet tud tenni az itthon maradtak és a hadifoglyok közötti kapcsolat megszervezéséért, a hadifoglyok hazatéréséért és a hazatérte megsegítéséért, az jobb esélyekkel indulhatott a hadifoglyok hozzátartozóinak, mint potenciális szavazóknak és párttagoknak hazatéréséért. Ezért a pártok között egyfajta „versengés” alakult ki a Záhonyba és Debrecenbe megérkező hadifoglyok fogadásá körül.

Sziklai Sándor az Iroda működésével kapcsolatos kéréseivel kezdetben közvetlenül Farkas Mihályhoz fordult, aki befolyását latba vetve és a párt pénzét nem sajnálva segítette a Hadifogly Iroda nehézségeinek megoldását - hogy ilyen módon tegye nyilvánvalóvá a volt hadifoglyok és hozzátartozóik előtt, hogy a Kommunista Párt képes érdekükben a leghatékonyabban fellépni.

Sziklai Sándor 1946. novemberében készült, Farkas Mihályhoz eljuttatott, terjedelmes jelentésében részletesen beszámolt az Iroda tevékenységéről, amelyet igen sikeresnek ítélt. A jelentés tevékenységi körökre lebontva értékelte az Iroda munkáját (kutatás, levelezés, leigazolás, hazahozatal, hadifoglyok fogadása, megsegítése, Magyar Hadifogly Híradó, hadifogly-szövetkezet, az Iroda gazdasági helyzete).

Már az irat terjedelméből is sejthető, hogy 1946 tavaszától őszeig az Iroda tevékenysége jelentősen kiterjedt, az Iroda Debrecenben egy kirendeltséget állított fel (itt volt a hadifoglyok átvevő állomása), „A foglyok átvételét a szovjet hatóságoktól a mi irodánk alkalmazottja végzi, mint népjóléti miniszteri megbízott” - írja Sziklai Sándor. A megnövekedett mennyiségű feladat ellátására a Hadifogly Iroda a debreceni kirendeltséghez két fizetett alkalmazottat is felvett.

Mivel a hadifoglyok egy része rokkantan jött haza, a Magyar Hadifogly Híradó címét Magyar Hadifogly és Hadirokkant Híradóra változtatták meg. „Felvettük az érintkezést az összes rokkant csoporttal, körleveleket, plakátokat küldünk ki részükre és ezen a lapon keresztül fogjuk érvényesíteni Pártunk befolyását ebbe a rétegbe...” A Hadifogly Iroda feladatai közé a rokkantan hazaérkezők támogatása, jogos panaszaik orvoslása és helyzetükből adódó gondjaik enyhítése is bekerült.

A munkaképesen és egészségesen hazaérkező volt hadifoglyok súlyos gondja a gyors munkába állás volt. A Hadifogly Iroda e probléma megoldására is kínált lehetőséget. „Megalakítottuk a Népjóléti Minisztérium egyetértésével és támogatásával a Volt Hadifoglyok és Hadirokkantak Termelő-, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezetét azzal a céllal, hogy a hazatérő hadifoglyoknak és hadirokkantoknak munkaalkalmat biztosítsunk, és olcsó élelemmel és ruhával lássuk el őket.” Ugyanott néhány sorral lejjebb a Szövetkezet megalakítása mögött rejlő szándék is megfogalmazódik: „A politikai célkitűzése ennek a szövetkezetnek az, hogy ezen keresztül egy szervezetben tömörüljön valamennyi volt hadifogly, hogy valahová tartozzanak, és később ezt a kimondott gazdasági szervezetet politikai tartalommal is kitöltsük.”

A dokumentum végén a 7. pont tíz sorban áttekinti az Iroda anyagi helyzetét. Megtudhatjuk e tíz sorból, hogy az Irodának és a hozzá kapcsoló intézményeknek immár 35 fizetett alkalmazottja van, 25 alkalmazott fizetését az Iroda állja saját bevételeiből. Az Iroda bevételei az idézett irat tanúsága szerint a hadifoglyoknak küldendő levelezőlapok és az ezekhez szükséges bélyegek eladásából származtak. A befolyó összeg napi 800-1000 Ft volt, amelyből fedezni tudták az Iroda kiadásait, és biztosították a Szövetkezet alapfőkéjét.

Az iratok között található egy, amely részletesebb áttekintést nyújt a Volt Hadifoglyok és Hadirokkantak Országos Termelő-, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezetéről és felépítéséről. A szövetkezet 1947. január 1-én alakult meg, több, egymás tevékenységét kiegészítő szervezeti egységből. A szövetkezet textilhulladék-csoportja beszerezte azt a textilhulladékot, amely alapanyagul szolgált a zsinór-üzemben folyó termeléshez. A cipő-üzem közvetlenül az előállító gyárból szerezte be az alapanyagot, csak típus-cipőket gyártott; a megtermelt árukat a szövetkezet saját boltjaiban értékesítette (Újpest, Disznóshorvát, Debrecen, Balatonszabadi). Különböző részlegeiben kb. 80-90 embernek adott munkát, hadirokkantakat, hadigondozottakat és volt hadifoglyokat foglalkoztatott.

A Szövetkezet igyekezett gondoskodni az országban élő hadirokkantokról és hadigondozottakról is: a Tervhivattól engedélyt kértek keskenyfilmvetítő-gépek beszerzésére, amelyeket szétosztva az országban, működtetésük révén újabb hadirokkantak juthattak munkához. Nyilvánvaló, hogy a hazaérkező hadifogly-tömegek munkába állással kapcsolatos problémáit ez a szövetkezet nem oldhatta meg, tevékenységének sokkal inkább propagandisztikus jelentősége volt: a Kommunista Párt munkaalkalmat igyekszik teremteni a hazaérkező volt hadifoglyoknak.

Az érdemi segítségnyújtás fennhangoztatott célja mögötti szándék világosan kirajzolódik az említett iratokból. A Kommunista Párt teljes, hadifoglyokkal kapcsolatos koncepcióját összefoglalja a (valószínűleg 1947-ben keletkezett) „Javaslat a hadifoglyok hazahozatalának jobb kihasználásához” című dokumentum.

„A hadifoglyok hazahozatalával, ha jól átgondolt, tervszerű munkát végzünk, sokszázézes tömeget nyerhetünk meg pártunk számára” - olvashatjuk a dokumentum bevezető részében, amelyet pontokba szedett felsorolás követ a hadifoglyok hazahozatalával kapcsolatos propaganda-feladatokról. A tervezet első része a szovjetunióbeli szervezőmunka részletes terveze, a továbbiakban pedig az itthon végzendő feladatok összefoglalása következik.

A Szovjetunióban végzendő munka fő súlyát a felvilágosításra és az agitációra helyezi a dokumentum (az iratban szó sem esik orvosi ellátásról, élelmezésről, ruházodásról és a párt erőfeszítéseiről a hadifoglyok mihamarabbi visszatéréséért). A hadifogly-vonatok mellé olyan kísérők kiküldését javasolja az irat, akik jól képzett agitátorok: „A Népjóléti Minisztériumon keresztül 30 egészségügyi szolgálatot teljesítő MNDSZ-asszonyt, (jó párttagot) küldjünk ki a hadifogly táborokba, akik a hadifogly vonatokot fogják kíséni.

Hogy az útvonalon és a debreceni táborokban a foglyok között a reakció propagandát ne folytathasson, szükséges, hogy a táborokban a Népjóléti alkalmazottain kívül önkéntes munkaerők az MNDSZ által delegált munkaerők lehessenek csak. [...] Az egyes pályaudvari kirendeltségek személyzetét felül kell vizsgálni és lehetőség szerint megbízható, jó demokratákat, elsősorban kommunistákat kell beosztani oda.”

A hazaérkező hadifoglyok névsorát először a Szabad Nép és a Szabad Föld hasábjain kívánták közölni, mert: „Ezáltal a lap példányszáma nagymértékben növekedni fog, és Pártunk is profitál belőle.”

A Magyar Dolgozók Pártja (1948) megalakulása után a MDP Hadifogly Iroda tevékenysége lassan elhalt, mert elérte propaganda-célját. Sziklai Sándor 1948-ig volt az iroda vezetője, az Iroda Levéltárunkban őrzött anyagának legkésőbbi iratai 1949-ben keletkeztek. Az Iroda 1949. május 1-én megszűnt, feladatait az Országos Hadigondozó Hivatal vette át.

A MDP Hadifogly Irodája levéltári anyagában kétfajta irattípus különíthető el. Az egyik az eltűnt hozzátartozóikat kereső rokonok által kitöltött formanyomtatványok és az azokhoz csatolt egyéb igazolások és iratok, a hadifogly keresésének céljából benyújtott nyomtatványhoz nem kapcsolódnak olyan iratok, amelyekből megtudhatnánk, hogy a keresés eredménnyel járt-e, vagy, hogy a hadifogly hazatért-e.

A másik típus pedig a Magyar Kommunista Párt, később a Magyar Dolgozók Pártja Hadifogly Irodájához, ill. a Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetségéhez a hozzátartozóktól, valamint a hazaérkező volt hadifoglyoktól érkezett mindenfajta kérelmek. Ez utóbbi irattípus érdekessége, hogy a papírhány miatt, takarékosági megfontolásokból az Iroda a válaszleveleket a hadifoglyok hazaérkezéséről tudósító formanyomtatványok hátlapjára gépelte. A Hadifogly Iroda levelezése a beérkezett kérelmekről és az azokra adott válaszokról, vagy a velük kapcsolatban tett intézkedésekről nyújt széles skálájú áttekintést. Válogatásunkban igyekeztünk különböző társadalmi csoportokból származó volt hadifoglyokkal kapcsolatos kéréslapokat és az igazolásokat tartalmazó irat-együtteseket bemutatni, Emellett, a háború utáni életsorok bemutatás kérelmek is tükrözik a kort. Egyúttal arról is tudomást szerzünk, hogy a „megbízható elvtársak” a lakáshoz jutásnál is előnyben részesültek.

A dokumentumok jegyzéke

32 466 1-5	Klein Sándorné kutatási kérelme Kohn Károly ügyében
49 520 1-5	Karádi László kérelme Karádi Andor ügyében
49 589 1-3	Patkó Imre hadifogly ügyében beadott kérelme

49 720 1-5	Vider Imréné kérelme Vider Imre ügyében
50 256 1-4	Özvegy Molnár Károlyné kérelme Molnár László ügyében
50 697 1-	Polyoka János kérelme Polyoka Mária hadifogoly ügyében
Honti 1, 3	Honti Aladárné hadifogságból hazatért, súlyos tbc-s férje számára a Hadigondozó Hivatal streptomocint próbál kiutaltatni
Értesítés hadifogoly hazaérkezéséről	A MKP Központi Hadifogoly Irodájának formanyomtatványa, amelyen a hozzátartozókat értesítették a hadifogoly várható hazaérkezéséről. Papírtakarékossági okokból a Hadifogoly Iroda a formanyomtatványok hátoldalára gépelte leveleit.
Horpács 1-2	Kovács István volt hadifogoly levele a Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége Országos Központjához
Kiss 1-2	Kiss József levele hadirokkanttá nyilvánításának lehetőségéről és a válasz
Költő 1, 3	Költő András kérelme és a válasz
Költő 2	A túl hosszúra sikerült válaszlevél nem fért el a formanyomtatvány üres oldalán, folytatódik a nyomtatvány szöveges részén.
Szücs 1-3	Szücs József levele és a válasz
Timár 1-2	Lakáskiutalás iránti kérelem a szovjet hadifogságban kiváló érdemeket szerzett volt hadifogolynak
Tölgyes 1	Lakáskiutalás iránti kérelem Tölgyes Ernő volt hadifogolynak
Zalka 1	Köves László irodavezető levele Zalka (Quitner) János azonnali felvételéről a MKP-ba, tekintettel szovjetunióbeli kiváló munkájára és soron kívüli hazaküldésére
Iroda megszűnése	A MDP Hadifogoly Irodájának megszűnéséről értesítő levél

Címkék:

[Magyar Kommunista Párt](#) ^[3]

[Hadifogoly Iroda](#) ^[4]

[MNDSZ](#) ^[5]

[Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége](#) ^[6]

Kiadás: 9. évfolyam (2009) 6. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/sorsok_a_haboru_utan.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/sorsok_a_haboru_utan.html

[2] https://www.archivnet.hu/.../galeria_pop.php%3Fga_id%3D27

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-kommunista-part>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/hadifogoly-iroda>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mndsz>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/volt-hadifoglyok-bajtarsi-szovetsege>